

prof. dr hab. Wiesław Ziaja

Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego

Recenzja rozprawy doktorskiej

Pana mgra inż. Mateusza Ćwikły pt.

Typologia funkcjonalna gmin a realizacja zadań z zakresu ochrony środowiska przez samorządy gminne w województwie świętokrzyskim

Część 1

Recenzowana praca doktorska mieści się w ważnym nurcie badań mającym na celu zastosowanie wiedzy ekonomiczno-geograficznej do wdrożenia idei zrównoważonego – tzn. godzącego potrzeby społeczeństwa z wymogami ochrony przyrody – gospodarowania środowiskiem w skali lokalnej.

Głównym celem pracy jest zbadanie wpływu struktury funkcjonalnej gmin województwa świętokrzyskiego na zarządzanie realizacją ich zadań w zakresie ochrony środowiska. Autor określił ten cel bardziej ogólnie jako *zbadanie zależności między strukturą funkcjonalną a zarządzaniem...*, ale raczej nie badał wpływu tego zarządzania na tę strukturę. Cel ten ujął w postaci hipotezy głównej: *Występuje zależność pomiędzy typem funkcjonalnym danej gminy a przebiegiem i realizacją zadań z zakresu ochrony środowiska przez władze samorządowe w latach 2006-2016*. Choć sformułowanie tej hipotezy – po postawieniu celu – nie było konieczne (bo to jest pewnik), to jej udowodnienie okazało się dobrym sposobem realizacji celu pracy. Wymagało to realizacji pięciu szczegółowych zadań badawczych ujętych również w postaci hipotez, co jest już bardziej uzasadnione, bo dotyczą one kwestii wcześniej niezbadanych. Chodzi mianowicie o wpływ typów funkcjonalnych gmin na:

- poziom infrastruktury wodociągowej
 - udział procentowy ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej
 - także udział ludności korzystającej z sieci gazowej
 - ilość odpadów na jednego mieszkańca
 - procentowy udział wydatków z budżetu gmin na gospodarkę komunalną i ochronę środowiska.
- To ambitny i trudny cel ze względu na dużą ilość gmin w województwie (102, z których zbadano aż 100, a więc prawie wszystkie) i znaczną złożoność problematyki badawczej.

Cele pracy zostały więc prawidłowo sformułowane. Moim zdaniem, zbędne jest twierdzenie na pierwszej stronie tekstu, iż *temat rozprawy (...) ma na celu udowodnienie, że geografia jako nauka może włączyć się do polityki kształtowania środowiska*.

Aby osiągnąć te cele, Autor opracował oryginalną, logiczną i czytelną procedurę badawczą, przedstawioną na ryc. 1, obejmującą w kolejności m.in.:

- typologię funkcjonalną gmin województwa (po uprzednim opracowaniu jej założeń)
- przeprowadzenie badań ankietowych w każdej gminie (po uprzednim opracowaniu ich założeń)
- zbadanie związku między typami funkcjonalnymi gmin a pięcioma wymienionymi wyżej wskaźnikami ekonomicznymi, które uznał za *środowiskowe* w tym sensie, że mocno wpływają na stan środowiska przyrodniczego (jako środowiska życia człowieka)
- klasyfikację gmin według poziomu realizacji zadań z zakresu ochrony środowiska w latach 2006 i 2016
- opracowanie modelu interakcji między typami funkcjonalnymi gmin a poziomem realizacji zadań z zakresu ochrony środowiska w latach 2006 i 2016
- przeanalizowanie problemu i charakterystykę wpływu polityki ochrony środowiska na samorządy gminne województwa świętokrzyskiego wraz z ich oceną w tym zakresie.

Ryc. 1, jak również tekst pracy, są rozpisane na więcej punktów tej procedury, ale tutaj – dla jasności recenzji – dokonałem streszczenia wymieniając najważniejsze.

Autor zgromadził dostępne materiały i dobrał właściwe metody badań statystycznych i ankietowych. Zrealizował rzetelnie streszczoną wyżej procedurę badawczą, ilustrując ją i dokumentując (udowadniając) swoje wyniki i wnioski perfekcyjnie wykonanymi ilustracjami (z wyjątkiem ryc. 2 z nieczytelnymi nazwami gmin) i przejrzystymi tabelami.

Już teraz podkreślam, że cel główny pracy, jak również – wcześniej – jej cele szczegółowe zostały osiągnięte, a praca doktorska jest sukcesem naukowym Autora, co uzasadnię poniżej w trzeciej części mojej recenzji.

Część 2

Najpierw jednak muszę wskazać niedoskonałości formy recenzowanej rozprawy, które niestety wykluczają jednoznacznie wyróżniającą ocenę całości.

Bardzo obszerna, 307-stronicowa rozprawa doktorska liczy siedem rozdziałów (z których pierwszy i ostatni są nienumrowane).

Tekst rozprawy zawiera podrozdziały, ich części oraz całe akapity i pojedyncze zdania, które są zbędne, bo nie mają odniesień do postawionego problemu badawczego ani gmin lub też

całego województwa świętokrzyskiego. Odnosząc się do podrozdziałów lub ich dużych części (i pomijając mniejsze fragmenty nie na temat) stwierdzam, że:

- podrozdział 1.6. *Rola nauk geograficznych w badaniu procesów zachodzących w ochronie środowiska*, o koncepcjach zastosowania geografii w Polsce i na świecie, choć interesujący, pozostaje poza głównym nurtem rozprawy
- to samo dotyczy podrozdziału 3.3.1. *Główne kierunki rozwoju i zadania państwa w zakresie ochrony środowiska*
- w podrozdziale 3.4. *Ocena oddziaływania na środowisko jako instrument zarządzania środowiskiem* tylko jeden na trzy akapity – ostatni i najkrótszy – dotyczy funkcjonowania gmin
- tak samo jest w sześciu (od drugiego do siódmego włącznie) akapitach następnego podrozdziału 3.5. *Rola planowania przestrzennego w zarządzaniu ochroną środowiska* (podrozdział ten zawiera 14 akapitów)
- większość podrozdziału 3.6. *Główne instrumenty zarządzania ochroną środowiska*, poza jego początkiem i końcem – prawie cztery strony na niespełna siedem, to ogólniki przytoczone z literatury bez konkretnego odniesienia do tematu lub obszaru pracy
- to samo dotyczy całego podrozdziału 3.7. *Finansowanie ochrony środowiska w Polsce*
- również podrozdział 3.8. *Uwarunkowania i wyzwania polityki ekologicznej w ujęciu międzynarodowym* jest oderwany od problematyki recenzowanej pracy
- w podrozdziale 5.4.3 *Nowe wyzwania i kierunki przemian* opisano zjawiska w skali ogólnopolskiej bez odniesień do województwa świętokrzyskiego.

Wreszcie, pierwsza połowa 8-stronicowego rozdziału pt. *Zakończenie* – który powinien nosić tytuł *Wnioski* – zawiera zbędne powtórzenia z wcześniejszych rozdziałów.

Autor rozprawy jest bardzo czytany w literaturze przedmiotu, co widać w tekście i *Bibliografii* liczącej 314 pozycji, w tym 40 obcojęzycznych, z czego 36 anglojęzycznych i po jednej czeskiej, niemieckiej, litewskiej i francuskiej. Poza nimi jednak zacytowano w tekście 16 publikacji, których nie wymieniono w *Bibliografii*, a mianowicie: Bański 2009 (strony 59 i 63), Bański 2010 (s. 63 i 64), Kisija i Przybyła 2016 (s. 60), Komornicki 2007 (s. 65), Komornicki i Śleszyński 2009 (s. 59 i 61), Komornicki i Śleszyński 2012 (s. 59), *Program ochrony środowiska dla województwa świętokrzyskiego na lata 2015-2020* (s. 105), Rzczyński 1989 (s. 59), Rzeszutko-Piotrowska 2013 (s. 108), Swianiewicz 1989 (s. 59), Trojanek 2017 (s.59), *Turystyka wiejska...* 2012 (s. 59), *Typologia obszarów wiejskich...* 2011 (s. 59), Wilczyńska-Michalik 2010 (s. 111), Wilkin 2010 (s. 66), Wysocka i Łuczak 2001 (s. 60).

Język rozprawy jest niedopracowany, by nie powiedzieć niedbały. Szyk wyrazów w zdaniach bywa chaotyczny, zdania bywają niespójne gramatycznie oraz przydługie albo niepełne, np.:

- *Statystyka przestrzenna (...) dostarcza narzędzi badawczych i teoretycznych wskutek gromadzenia danych i ich analizy oraz wnioskowania danych* (s. 35)
- *Konsekwencją stosowania kompleksowego podejścia w badaniach przez geografów stwarza nowe możliwości na rynku eksperckim* (s. 46)
- *Realizacja (...) jest zależna (...) od dogodnego położenia komunikacyjnego, które stanowi rynek zbytu* (s. 68)
- *Wśród wielu badaczy zajmujących się tą tematyką nie brakuje argumentów...* (s. 73).

Na stronie 82 trafił się błąd ortograficzny („waha się” przez *ch*).

Zamiast terminów „metodyka” albo „metoda” (w liczbie pojedynczej lub mnogiej) oraz „metodyczny”, adekwatnych do tego, o czym pisze, Autor błędnie używa terminów *metodologia* i *metodologiczny*. Metodologia jednak – według zarówno słowników językowych, jak i podręczników – to nauka o metodach badań naukowych, o skutecznych sposobach dociekania ich wartości poznawczej. Istnieje więc metodologia np. geografii, ale nie pojedynczej pracy doktorskiej.

Podsumowując te negatywne uwagi na temat formy pracy, podkreślam, że byłaby ona dziełem jeszcze bardziej wybitnym i przykuwającym uwagę czytelnika, gdyby była krótsza (bardziej zwarta) po całkowitym odrzuceniu zbędnych (nie na temat) treści oraz nadaniu nieco większej zwięzłości głównemu nurtowi tekstu na podjęty temat.

Na koniec, muszę wyrazić podziw dla Autora za to, że usunął jednoliterowe wyrazy z końcówek wszystkich linii tak długiego tekstu.

Część 3

Jak zapowiedziałem wcześniej, w tej części recenzji skupię się na meritum pracy doktorskiej.

W rozdziałach *Wstęp* i *1. Podstawy metodologiczne rozprawy oraz obszar badań* Autor prawidłowo i wnikliwie zarysował motywację, główny problem i cele pracy na szerokim tle literatury przedmiotu. Scharakteryzował także obszar i metody badań oraz opisał źródła danych i techniki ich pozyskania, również w wyniku własnego postępowania badawczego. W rozdziałach tych jest – na odpowiednio wysokim poziomie – wszystko, co powinno być w części wstępnej rozprawy, a nawet więcej, za co już skrytykowałem Autora (podrozdział 1.6 jest zbędny). Do drobnych uchybień należą zbyt pompacyjny początek tytułu rozdziału (*1. Podstawy metodologiczne...*) oraz nieczytelne nazwy gmin na ryc. 2.

Rozdział 2. *Delimitacje, klasyfikacje i typologie funkcjonalne gmin* jest błyskotliwym studium badawczym, które w wyniku przekonywająco opisanej i zastosowanej procedury statystycznej, prowadzi do oryginalnej typologii funkcjonalnej gmin województwa świętokrzyskiego, realizując tym samym pierwszą część tytułu pracy, niezbędną do osiągnięcia jej celów opisanych na początku (zarówno pracy, jak i niniejszej recenzji). W wyniku procedury statystycznej na podstawie 18 mierników (cech diagnostycznych) – 5 społecznych, 6 finansowo-gospodarczych i 8 przestrzenno-funkcjonalnych – podzielono 102 gminy województwa na 8 typów funkcjonalnych, a mianowicie: miejski (5 gmin), zróżnicowany-miejski (7), turystyczno-uzdrowiskowy (2), turystyczno-rekreacyjny (7), rolniczo-sadowniczy (4), rolniczo-produkcyjny (22), rolniczo-nieprodukcyjny (30) i wielofunkcyjny (25). Typy są doskonale scharakteryzowane z podaniem statystycznych wskaźników i współczynników (reagowania) dla pięciu najważniejszych cech diagnostycznych w danym typie (spośród 18 wziętych pod uwagę). Mapy i tabele są przejrzyste i bezbłędnie skonstruowane. Ich objaśnienia są bez zarzutu, z wyjątkiem podpisu mapy (ryc. 9), w którym lepiej było dać „Typy funkcjonalne...” zamiast *Struktura funkcjonalna...*, skoro w legendzie są przymiotniki rodzaju męskiego w liczbie pojedynczej.

Są jeszcze dwa drobne uchybienia:

1. W tekście na stronie 74 napisano, że jest 17 mierników (...) cechujących się wzajemnym brakiem istotnych korelacji, podczas gdy w tab. 3 podano ich 18. To pomyłka czy też dwa z nich są istotnie skorelowane? Jeśli tak, to które?
2. W tekście na stronie 86 zamiast *co najmniej* powinno być – zgodnie z tab. 13 – „co najwyżej” (25% udziału lasu).

Dwa podrozdziały wstępne rozdziału 2 – oparte o analizę literatury na temat typologii funkcjonalnej obszarów – są interesujące i na miejscu, ale – jak wskazałem wcześniej – lekko niedopracowane stylistycznie i terminologicznie, z odniesieniami do publikacji, których brakuje w *Bibliografii*.

Natomiast rozdział 3. *Rola i zadania administracji samorządowej w zakresie ochrony środowiska*, liczący 67 stron, jest niewątpliwie najgorzej skonstruowaną częścią rozprawy. Z ośmiu podrozdziałów tylko pierwsze trzy zawierają interesujące wyniki badania ankietowego, którym objęto 100 gmin województwa: podrozdział 3.1 – o poglądach administracji gminnej na kwestie ochrony środowiska, podrozdział 3.2 – o promocji segregacji odpadów i oszczędności energii oraz o energii odnawialnej, a także o ocenie zagrożeń środowiska przyrodniczego i dominującym źródle energii, podrozdział 3.3. – o ocenach przydatności ustaw dla ochrony środowiska oraz o realizacji działań gmin na rzecz ochrony środowiska w poszczególnych

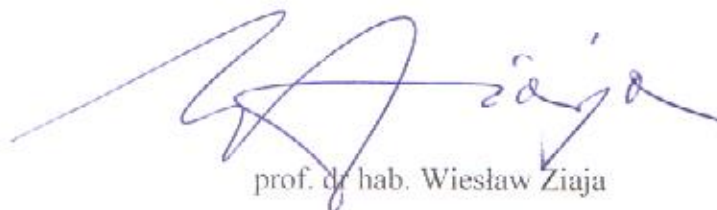
dokumentach planistycznych, a także o informowaniu i zaangażowaniu mieszkańców w sprawy ochrony środowiska. Jak wspomniano wyżej, pozostałe podrozdziały, w licznie pięciu, zajmujące 30 stron, są całkowicie zbędne, tzn. poza tokiem wywodu, tak samo – pierwsza część podrozdziału 3.3, tzn. 3.3.1 (3 strony). W podrozdziałach 3.1 i 3.2 ponumerowano tylko drugie ich części (jako 3.1.1 oraz 3.2.1), nie numerując dość obszernych części początkowych, co sprawia wrażenie nieporządku. Poza tym tytuł podrozdziału 3.3. powinien odnosić się do województwa świętokrzyskiego, a nie do Polski.

W rozdziale 4. *Typy funkcjonalne gmin a realizacja zadań z zakresu ochrony środowiska* przedstawiono te wyniki badań, dzięki którym zrealizowano podane wcześniej (zarówno w rozprawie, jak i recenzji) cele pracy. To bardzo dobry rozdział, stanowiący oryginalne studium naukowe, w którym przedstawiono – w sposób przejrzysty i znakomicie udokumentowany – związki między typami funkcjonalnymi gmin a pięcioma wymienionymi wyżej środowiskowymi wskaźnikami ekonomicznymi.

Rozdział 5. *Realizacja zadań z zakresu ochrony środowiska przez samorządy gminne województwa świętokrzyskiego* poświęcono zagadnieniom przestrzennego zróżnicowania województwa w realizacji tych zadań, a także samego stanu środowiska, przy użyciu gmin jako jednostek podstawowych. Podrozdział 5.1 zawiera klasyfikację gmin według poziomu realizacji zadań z zakresu ochrony środowiska w latach 2006 i 2016, również w postaci map. Wszystkie gminy, niezależnie od ich typu funkcjonalnego, podzielono na sześć klas. Pokazano zmiany, jakie zaszły w ciągu dziesięciolecia. W podrozdziale 5.2 przedstawiono wartości pięciu przyjętych wskaźników środowiskowych w latach 2006, 2010 i 2016 oraz ich zmiany w tym czasie, w poszczególnych typach funkcjonalnych gmin. W podrozdziale 5.3 zaprezentowano modele statystyczne interakcji między strukturą funkcjonalną (typami funkcjonalnymi gmin) a klasą poziomu realizacji zadań z zakresu ochrony środowiska w latach 2006 i 2016. Każdy z tych trzech kolejnych podrozdziałów jest interesującym studium statystycznym zjawisk, których zbadanie należało do celów pracy. W następnych podrozdziałach Autor przedstawia stan gmin województwa świętokrzyskiego w kontekście wpływu ich struktury funkcjonalnej na ochronę środowiska, wskazując też na inne uwarunkowania, dyskutując z literaturą przedmiotu i wykazując się ogromną erudycją w zakresie nie tylko problematyki pracy, ale wszelkich uwarunkowań społeczno-ekonomicznych ochrony środowiska w Polsce i na świecie. Jednak w (interesującym skądinąd) 7-stronicowym podrozdziale 5.4.3. *Nowe wyzwania i kierunki przemian* Autor oszedł całkowicie od toku wywodu, tematu i obszaru pracy.

Ostatni rozdział pracy, pt. *Zakończenie*, powinien nosić tytuł „Wnioski”, zawarte w jego drugiej części. Jego pierwsza część zawiera zbędne powtórzenia z wcześniejszych rozdziałów.

Podsumowując stwierdzam, że Autor postawił sobie ambitne cele i zrealizował je wszystkie w pełni, nie pozostawiając żadnych wątpliwości, że jest wybitnym badaczem i znawcą zagadnień, które przedstawia w swej pracy (również tych, które nie są w toku wywodu). Zrecenzowana przeze mnie rozprawa doktorska jest oryginalnym rozwiązaniem postawionego problemu naukowego (a właściwie kilku problemów) i świadczy o głębokiej wiedzy geograficznej Autora oraz o jego samodzielności w prowadzeniu pracy naukowej. Spełnia więc ona wymogi określone przez *Ustawę z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym...* (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789), a także art. 179 ust. 1 *Ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2018 r. poz. 1669). Dlatego wnioskuję o dopuszczenie Pana mgra inż. Mateusza Ćwikły do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

prof. dr hab. Wiesław Ziąja

Kraków, 12 stycznia 2020 r.